

Müfide Ferit Tek'in "Aydemir" ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Hakk'a Sığındık" Romanlarında Yabancılaşma Olgusu

Ayşegül SEKMAN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
aysegul.sekman@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-5588- 7572

Yakup ÇELİK
Yıldız Teknik Üniversitesi
yacelik@yildiz.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-9252-8221

Ramazan KORKMAZ
Maltepe Üniversitesi
r_korkmaz@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6627-3042

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1116068
Geliş Tarihi: 20.05.2022	Revize Tarihi: 19.07.2022
	Kabul Tarihi: 25.07.2022

Atf Bilgisi

Sekman, A., Çelik, Y. ve Korkmaz, R. (2022). Müfide Ferit Tek'in "Aydemir" ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Hakk'a Sığındık" romanlarında yabancılaşma olgusu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 613-630.

ÖZ

Yabancılaşma, geçmişte çok eskiye dayanan ve günümüzde sıkça bahsi geçen kavramlardan biridir. Kökeni Eski Ahit'teki puta tapma geleneğine kadar götürülen bu olgu pek çok düşünür tarafından farklı şekillerde ele alınır. Çalışmanın konusunu oluşturan yabancılaşma, Müfide Ferit Tek'in "Aydemir" (1918) ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Hakk'a Sığındık" (1919) romanları çerçevesinde incelenmiştir. Bir yıl ara ile basılan bu iki roman farklı konu ve temaları içermesine karşın yabancılaşma olgusunu çeşitli cepheleriyle irdeleme imkânı sunar. Millî Edebiyat dönemi içerisinde basılan iki eser, yazarlarının bakış açısına göre şekillenir ve farklı bir yorumla dönemlerine tutulan projeksiyon işlevi görür. Toplumun yaşadığı sosyo-ekonomik bunalımları, yöneticiler ile halk arasındaki sıkıntıları, dönemin Türkleri'nin Ruslaştırılma politikasını konu alan romanlarda toplumsal yabancılaşmanın izlerini sürmek mümkündür. Diğer yönüyle bireylerin sosyo-kültürel çevrenin tesiriyle yaşadıkları benlik yitimi neticesinde ortaya çıkan bireysel yabancılaşma da kurgu içerisinde yer alır. Bu anlamda romanlarda yer alan yabancılaşma unsurlarının tespit edilerek tasnif edilmesi amaçlanır. Çalışma, "Giriş" bölümünün ardından yabancılaşma olgusunun genel bir izahını içerir. İncelenen romanlarda "Ekonomik Yabancılaşma", "Dinsel Yabancılaşma", "Aydın Yabancılaşması", "Bireyin Siyasi Otoriteye/Yönetime Yabancılaşması", "Benlik Kaybı/Yitimi", "Musiki ve Yabancılaşma", "Evlilikte Yabancılaşma" gibi alt başlıklar etrafında yaşanan yabancılaşma türleri tespit edilmiştir. Toplumda yaşanan siyasi ve sosyal olayların bireylerin ekonomik refah düzeylerini etkilediği görülmektedir. Romanlarda Türk milletinin sömürgeleştirilme politikaları neticesinde benlik kaybı yaşamaları, kendi kültürel ve dinî değerlerine yabancılaşarak asimile olmaları kültürel yozlaşmanın tezahürü sayılır.

Anahtar Kelimeler: Aydemir, Hakk'a Sığındık, Millî Edebiyat, roman, yabancılaşma.

The Phenomenon of Alienation in Müfide Ferit Tek's Novel "Aydemir" and Hüseyin Rahmi Gürpınar's Novel "Hakk'a Sığındık"

ABSTRACT

Alienation is one of the concepts that goes back a long time and is frequently mentioned today. This phenomenon, which has its origins in the ancient tradition of idolatry, is handled differently by many philosophers. The alienation, which constitutes the subject of the study, was examined within the framework of Müfide Ferit Tek's novel "Aydemir" (1918) and Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel "Hakk'a Sığındık" (1919). These two novels, published over a year apart, offer a chance to examine the phenomenon of alienation on a variety of fronts, despite of having different topics and themes. These two works, published during the period of National Literature, serve as projections for their time with a different interpretation and takes shape by the point of view of their authors. It is possible to trace the socio-economic crises experienced by the society, the problems between the rulers and the people, and the social alienation in the novels about the policy of Russianization of the Turks of the period. Individual alienation, which arises from the loss of self by individuals through the influence of the socio-cultural environment, is also included in the fiction. In this sense, it is intended to identify and sort elements of alienation that exist in the novel. The study contains a general explanation of the phenomenon of alienation following the "Introduction" section. In the novels examined, the

types of alienation around sun-topics such as "Economic Alienation", "Religious Alienation", "Intellectual Alienation", "Alienation of the Individual to Political Authority/Administration", "Loss of Self Identity", "Music and Alienation", "Alienation in Marriage" were identified. It is seen that political and social events in society affect the economic well-being of individuals. In novels as a result of the policies of colonization of Turkish nation, the loss of self-identity, alienation to their cultural and religious values and assimilation are considered manifestations of cultural corruption.

Keywords: Aydemir, Hakk'a Sığındık, National Literature, novel, alienation.

Giriş

Kavram olarak yabancılaşma felsefe, sosyoloji ve psikoloji bilimlerinin kesiştiği ortak bir anlamı ifade eder. Üç disiplinin inceleme alanına giren yabancılaşma olgusu bireyin kendisine yabancılaşması, yaşadığı topluma yabancılaşması, kültürel değerlerine yabancılaşması gibi pek çok türleri içerir. Geçmiş çok eskilere dayanmakla birlikte ilk kez Hegel tarafından ortaya atılmış bir kavram olup Karl Marx ile sistematik bir şekilde kuram hâline getirilir. Geçmişten günümüze düşünürler yabancılaşma olgusuna farklı şekillerde yorumlamalar getirmiştir. Bu anlamda görüş ortaya atan ne kadar filozof varsa o kadar çok yabancılaşma kuramından söz edilir. Yabancılaşma olgusu Sanayi Devrimi neticesinde etkisini toplumlar üzerinde hissettirir ve çağımızın bir sorunu hâline gelir. Yabancılaşmanın iz düşümünü Türk edebiyatında gözlemlemek mümkündür.

1908-1923 yılları arasını ve Osmanlı'nın 20. yüzyılını kapsayan Millî Edebiyat dönemi 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlar. Şüphesiz Meşrutiyet'in ilanı toplumda pek çok değişimi beraberinde getirir. Yaşanan toplumsal farklılaşma ve dönüşüm edebiyatta da aksini bulur. 1901-1908 yılları arasında yaşanan durgun bir edebiyat devresinin ardından sosyal temalarla yüklü belirli bir misyonla eserlerini kaleme alan yazarların sayısı artar. 1908-1923 yılları arasında Mutlakiyet'ten Meşrutiyet'e ve ardından Cumhuriyet'e değin ara rejimlere kadar uzanan farklı yönetim sistemleri, systemsizlikleri, üç büyük savaş, inkılaplar, ayaklanmalar ve suikastlerle geçen on beş yıl gibi bir süre içerisinde vatan topraklarının dörtte üçü kaybedilir. Değişen ve dönüşen toplum yapısının geleceği için Osmanlı aydınları Türkçülük, İslâmcılık, Osmanlıcılık, Batıcılık gibi fikrî ve siyasi topluluklar oluştururlar. Siyasi düşünceler edebiyata da tesir eder ve benzer isimler etrafında edebî akımlar ortaya çıkar (Okay, 2013, ss. 149-150). Türk edebiyatı sosyal meselelerle bu dönemde yakından ilgilenir. Siyasi ve sosyal içerikli, mesaj verme kaygısı güden eserler kaleme alınır. Bu anlamda Müfide Ferit Tek'in "Aydemir" adlı romanında başkişi Aydemir'in şahsında ideal Türklüğün sembolize edildiği bir kahraman yaratılır. Türkçülük fikri etrafında kaleme alınan romanda dönemin savaşlarla ve mücadelelerle geçen zorlu süreçleri, yaşanan toplumsal değişim ve kültürel yozlaşma yansımasını bulur. Bu dönemde eser kaleme alan bir diğer isim Hüseyin Rahmi Gürpınar ise "Hakk'a Sığındık" adlı romanında İstanbul'un küçük bir mahallesinde yaşayan iki ailenin hayatından yola çıkarak toplumsal yaşamdan siyasete değin pek çok konuda ironik bir dille eleştirilerde bulunur.

Dönemin iki farklı anlayışına sahip yazarı tarafından kaleme alınan "Aydemir" ve "Hakk'a Sığındık" romanları çalışmada yabancılaşma olgusu esas alınarak incelenmiştir. Yabancılaşma kuramı felsefik, psikolojik ve sosyolojik boyutuyla ele alınmış ve romanlar tahlil edilerek yabancılaşma içeren unsurlar belirlenmiştir. Hangi türden yabancılaşma yaşandığı belirli başlıklarla adlandırılarak tasnif edilmiştir. Yaşanan yabancılaşma türlerine tanıklık etmesi amacıyla roman içerisinden alıntılar yapılarak yorumlamalarda bulunulmuştur. Bu çalışmayla kendine dönüş hareketi olarak görülen Millî Mücadele'nin farklı bir yönüyle, kendinden ve toplumdan kopuş manasına gelen yabancılaşma olgusu çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır. Millî değerlere dönüşü simgeleyen ve bu bağlamda eserler verilen bir dönemde zıt bir mefhum olarak yabancılaşma olgusuna dair pek çok bulguya ulaşılması döneme farklı bir perspektiften bakılmasına olanak tanımıştır.

Yabancılaşma Olgusuna Genel Bir Bakış

"Yabancılaşma" kavramı Grekçe "alloiosis" ve bundan türetilen Latince "alienatio" sözcüklerinden gelir. "Ekstasis" yani "esrime", "kendinden geçme", "benliğinin dışına çıkma" anlamlarını taşır. Terim klasik antikite sonlarına doğru ve Helenistik devirde "Bir ve Tek Olan" la yani "Tanrı"yla bütünleşme anlamında kullanılmıştır. Pagan mistiklerinden Plotinos, ruhun daha alt bir varlık

biçiminden sıyrılarak her şeyin kaynağı olan bir ve tek olanla bütünleşme hâlini “alloiosis” terimiyle ifade eder (Özbudun, Markus ve Demirer, 2008 s. 16). Modern toplumun en önemli meselelerinden biri olan yabancılaşma olgusu, geçmişi çok eskilere dayanmakla birlikte önce teolojinin, ardından felsefenin ilgi alanına girer; kentleşme, sanayileşme ve toplumsal yapıdaki farklılaşmaların ışığı altında modern toplumun önemli bir sorunu hâline gelerek sosyolojinin çalışma alanını oluşturur (Sazyek, 2008, s.18). Bu olgu Batı toplumlarını 19. yüzyıldan itibaren etkiler. Toplumumuzda ise 20. yüzyılda bu kavramın yansımaları bulunur. Her ne kadar yaşadığımız çağa egemen bir kavram olarak görülse de yabancılaşmanın bundan önceki çağlarda var olmadığı anlamına gelmez. Bu durumun modern çağda yoğunluk ve önem kazanmasından dolayı kavram merkeze oturur. Yaşanılan dönemin toplumsal yapısıyla ilintili bir durum söz konusudur (Pappenheim, 2002, s. 6).

Yabancılaşma insanı bir meta hâline getiren rasyonalist uygarlık biçimine başkaldırının simgesidir. Yabancılaşmanın kökenleri Eski Ahit’te geçen puta tapma meselesinde görülebilir. Putperest insan kendi elleriyle ürettiği emeğinin önünde eğilir. Yapmış olduğu put insanın yaşam güçlerini yabancılaşmış şekilde dışlaştırır (Fromm, 2015, s. 67).

Yabancılaşma kavramını ilk inceleyen kişi Hegel’dir. Ona göre yabancılaşma temel ontolojik bir olgudur. Hegel, bu kavramı açıklamak için Geist üzerinden yola çıkar. Nesnel idealizmin kurucularından olan Hegel, varolan şey’i *tin* yani *Geist* olarak niteler. Geist, İde ve Tanrı kavramlarını aynı anlamda kullanır. Evrimin mantığını diyalektik olarak gören Hegel; *sav*, *karşı sav* ve *bireşim* olarak adlandıracağımız karşıt bir gelişimin resmini çizer. Kant felsefesinin temelini oluşturan sistem fikri, basit bir bilgi yığını sistemli şekilde incelemeyi hedefler. Kant sonrası düşünürlerin felsefenin temel karakterini oluşturduğu bu sistematiklik anlayışı Hegel felsefesinde kendini gösterir. Hegel bütünü kavramayı bilme özgürlüğünün ölçüsü olarak görür (Kervégan, 2005, s. 49). Geist ya da Tanrı, Hristiyanların inancındaki Tanrı anlayışından oldukça farklıdır. Hristiyanların Tanrısı kendi kendisi ile aynıdır, değişmez ve devinmez. Oysaki Hegel ontolojisi “Mutlak Geist” in tarihidir. Tanrı doğmamıştır ve ölümsüzdür, ancak diyalektik süreçte bir başkası olur ve bu “başkası” kendini kendi olarak tanır. Hegel diyalektik kavramı ile Geist’in kendini başkalaştırması, kendi kendisini dışa vurarak Geist’in kendine yabancılaşmış durumu olan algılanabilir bu gerçek evreni yaratma sürecini ifade eder (Tuğcu, 2002, s. 98). Yabancılaşma Hegel’de başkasında bir kendi için varlık olduğunda ortaya çıkar. Var olan ancak başkalığı içinde, “başka olmayı, yabancılaşmayı ve bu yabancılaşmanın aşılmasını gerçekleştirdiğinde” somut hakikatine varır (Kızıltan, 1986, ss. 18-19).

Hegel’den sonra Genç Hegelciler’den olan Feuerbach, yabancılaşma ile ilgili görüşler ortaya koyar. Feuerbach, Hegel’in fikirlerini tersine çevirir. Böylece ona göre, Tanrı belli güçlerin sahibi olan insandan, kendisi dışındaki bir varlığa aktarılmış olan insansal güçleri temsil eder. Bu nedenle, insan kendi öz güçleriyle ancak Tanrı’ya taparak ilişki kurar. Tanrı ne denli zengin ve güçlü olursa insan, o denli zayıflar ve yoksullaşır (Fromm, 2015, s. 54). Feuerbach, yabancılaşmanın kökeninde insanı görür. Mutlak geist (tin) kavramı yerine insanı yabancılaşmanın merkezine yerleştirir. Marx da Feuerbach gibi yabancılaşmanın kökenini insanda bulur. Hegel’in diyalektik yönlerini korur, Hegel’in idealist diyalektiğinden materyalist diyalektiğe doğru yol alır.

Karl Marx, Hegel felsefesini onun soyut bilinci yüceltmesinden ve nesneyi bir hiçlik olarak yorumlamasından dolayı eleştirir. Hegel’in emek’in yalnızca olumlu yönünü görmesi onun ayrıldığı hususlardan biridir. Marx, Hegel’in devleti, bireyin kendini gerçekleştirmesini sağlayan bir yapı olarak değil de ona gizemli bir varoluş atfederek soyut bir evrensellekle açıklamasını eleştirir (Ertoyl, 2007, s.56). İnsanı, doğayı ve insanın doğayla olan ilişkisini yalnızca bilince indirgeyen Hegel, tarihin gelişimini soyut bir bilinç şeklinde tasvir ederek reel tınleştirir.

Marx, yabancılaşma olgusunun en belirgin olarak yaşandığı yeri emek ve iş bölümü olarak görür. “Marx’a göre emek ya da çalışmak, insanın doğa ile olan ilişkisinin üretken bir biçimde ifade bulması, yani yepyeni bir dünyanın ve gerçek insanın yaratılması sürecidir” (Fromm, 2016, s. 78). Sanayi Devrimi’nden sonra artan makineleşme bireyin üretimsel faaliyetlerinde açığa çıkar. Çalışma ortamında tıpkı bir makine gibi seri bir şekilde, ağır şartlarda ve yaptığı işi özümsemeden çalışmak durumunda bırakılan proleterler için üst sınıfın maddi amaçlarını karşılamak temel hedef hâline gelir.

Ürettiği ürünle hiçbir manevi bağ kurmadan yalnızca otomatik bir şekilde seri üretim faaliyetinin içerisinde yer alan birey ürününe yabancılaşır.

Marx'ın görüşünü benimseyip devam ettirenler arasında Herbert Marcuse gelir. Marcuse çağdaş kapitalist toplumun doğal bir sonucunu oluşturan yabancılaşma olgusunu "Tek Boyutlu İnsan" adlı eserinde ele alır. Marcuse, "Tek Boyutlu İnsan" ifadesiyle modern çağın yabancılaşmış insanını tanımlar. Çok boyutlu özelliklere sahip insanoğlu, II. Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşen Sanayi Devrimi ve pek çok sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel değişimlerden sonra tek boyuta indirgenen bir canlı hâline gelir. İleri sanayileşmiş toplumların örnek prototipini teşkil eden bu tek boyutlu insan, hepsi birbirine benzer insanlar yığınının bir parçası olur. Yaşanan toplumun dayattığı hegemonik öğeler, teknolojik gelişmenin görünmeyen baskıcı işleyişi tek boyutlu insanın ortaya çıkmasında mühim rol oynar. Daha sonra Charles Wright Mills, yabancılaşma olgusunu beyaz yakalılar üzerine yapmış olduğu çalışmayla irdeler. Mills, çağdaş toplumdaki yabancılaşmanın yanı sıra Amerikan toplumunun nasıl bir yabancılaşma içerisinde bulunduğunu inceler (Tolan, 1981, s. 164).

Yabancılaşmanın bir diğer görünümünü varoluş felsefesinde bulmak mümkündür. Varoluş felsefesinin konusunu teşkil eden varoluş, insanın kendi eliyle kendisini yaratması, bir anlamda bu dünyadaki ben'ini oluştururken yaptığı seçimlerinden meydana gelir. Varoluşu bir seçim ve özgürlük olarak gören filozoflar içerisinde Sartre ve Heidegger bulunmaktadır. Varoluş felsefesi bireyi, kendini aşan, kendi benliğinin ötesinde ilerleyen bir varlık olarak ele alır.. Bu anlamda bir hipotez öne sürmeden hakikate erişmek isteyen varoluş felsefesinin metodu Nurettin Topçu'nun ifadesiyle; "Gerçek varoluşu yakalayarak onda adım adım derinleşmemize yarayan tanıyış" tır (Topçu, 2015, s. 17).

Yabancılaşmayı varoluşsal problemlerden biri olarak gören Sartre, Tanrıtanımaz bir varoluşçu anlayışa sahiptir. Sartre'a göre varoluş özden önce gelir; "İlkin insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır" (Sartre, 2017, s. 39). Sartre tanrıtanımaz bir anlayışa uygun olarak savunduğu varoluşçuluk görüşünü insanın var olduktan sonra kendi seçimleriyle, kendi uygun gördüğü nitelikleri alarak özünü şekillendirmesiyle izah eder. Bir başka deyişle insan bir Tanrı tarafından tasarlanmayarak kendisi ne olmak istiyorsa onu olur. Ona göre Tanrı'nın varlığı ya da yokluğu yahut bireyin sorumluluk sahibi bir varlık olması durumu değiştirmez. Bireyin varoluşu özden önce geldiği için kişi hayat boyu seçimleriyle kendi kendisini inşa eder. Bu durum bireyin özgürlüğünü zorunlu hâle getirir. Bunun neticesinde bir bırakılmışlık içerisinde evrende var olan birey "umutsuzluk", "bunalım", "yabancılaşma" gibi sıkıntılarla karşı karşıya kalır.

Yabancılaşmanın psikolojik iz düşümü "depersonalizasyon" terimiyle karşılanır. "Depersonalizasyon" terimi ilk olarak 1898'de Dugas tarafından kullanılır. Dugas bu tarihi izleyen otuz beş yıl boyunca depersonalizasyon üzerine yazılar yazarak bilimsel faaliyetlerine devam eder. Ancak yüzyıllardır inceleme konusu olan ve sık rastlanan bu olguyla ilgili olarak belirtilerinin olağan dışı niteliklerini ve semptomlarını gösteren bireylerin bunu ifadeye güçlük çekmesi neticesinde kesin bir açıklamada bulunulamaz (Ackner, 1954; Akt. Geçtan, 2017, ss. 214-215).

Yabancılaşma kavramının izlerini psikopatolojik bağlamda Freud'da görmek mümkündür. Klasik psikanalize göre kişilik, bireyin kendi içerisindeki üç ayrı gücün birbirleriyle etkileşiminin ürünüdür. Biyolojik istek ve dürtüleri barındıran "id" ile toplumsal normlara ve beklentilere uygun bir yaşantıyı simgeleyen "süperego", birbirlerine karşıt istekleri sebebiyle mütemadiyen bir çatışma içerisinde (Geçtan, 2019, s.29). Freud bireyde yabancılaşma dâhil psikopatolojik rahatsızlıkların temelinde id ve ego arasındaki çatışmanın, yani içgüdüsel isteklerle gerçekliğin çatışmasının yattığını düşünür (Fromm, 2015, s. 96).

Carl Gustav Jung, "psişe" adını verdiği benliği, bilinç ve bilinç dışı olmak üzere ikiye ayırır. Benlik, psişenin tamamını teşkil eder ve egonun bilinç dışı ile bağlantısı nisbetinde sağlıklı bir bütünlük arz eder. Jung, bu noktada orjinal metinde "self" adını verdiği "öz" kavramından söz eder. Ona göre "ego" sadece bilincin merkezi olarak kabul edilebilir, "öz" ise hem bilince hem de bilinç dışına ait olan alanı kapsar. Birey özüne ulaşmak için bilinç ve bilinç dışı arasında bir uyum yakalamalıdır. Birey doğasında akılcı olmayan, karmaşık olduğu kadar aşâğılık olan yönlerini de kabul ettiği nisbette öz'üne

ulaşır (Fordham, 1983, s. 85). Ruh yitiminin sebebi psişedeki bölünmedir. Modern insanın çokça muzdarip olduğu bölünmüş bir kişilik, yani bilinç ve bilinç dışının iki ayrı kişiliğinin varlığını temsil etmesi durumu patolojik bir semptom değildir. Bu bilinç dışının bir semptomudur. Psişedeki bölünme bireyin yabancılaşmasına da sebep olur. Bu bölünmenin bilinçli olarak gerçekleşmesi, yani bireyin psişesinin bir kısmını geçici olarak bastırması uygarlığımıza ait bir kazanç iken, kendiliğinden bilinç dışına itilmesi ise ruh yitimi denilen patolojik bir nevrozun nedenidir (Jung, 2015, s.21). Jung psikolojik rahatsızlıkların daha doğrusu ruhsal dengesizliğin sebebinin bilinç ve bilinç dışı arasındaki uyumsuzluğa bağlar.

Bireyi toplumsal yaşamın bir parçası olarak gören, toplumdaki ayrılmayan “Bireysel Psikoloji” ekolünün kurucusu olan Alfred Adler, Freud ve Jung’un aksine içsel psikolojik süreçlerin nesnel olarak etkilenmediğini, bunun bireyin yaratılışı, yaşam tarzı ve amacından ortaya çıktığını savunur (Adler, 2020, s.14). Adler, yabancılaşma olgusunun ortaya çıkışını sosyal ilginin eksikliğine bağlar. Eğer bir kimse “sosyal ilgi” den yoksunsa Durkheim’in anomi, Karl Marx’ın yabancılaşma dediği durum ortaya çıkar (Yörükân, 2020, s. 22). Alfred Adler, bireyde ortaya çıkan pek çok psikolojik sorunun kaynağını toplumla uyum sağlayamama ve işbirliğinden yoksunluk olarak açıklar. Toplumla sağlıklı bir iletişim içerisinde bulunan birey nevrozlara yakalanmaktan da kurtulur.

Fromm, yabancılaşma kavramını iki varoluş biçimi olarak tanımladığı “sahip olmak” ve “olmak” ilkeleri çerçevesinde ayrıntılı bir incelemeye tabi tutar. Günümüz modern çağın insanının eşyalara, kişilere, sevgiye, kısacası şeylere sahip olma hırsının onu çevresine ve içinde yaşadığı koşullara nasıl yabancılaştırdığı üzerinde durur. Fromm’ göre günümüz kapitalist toplum düzeninde bireyler “sahip olmak” ilkesine göre yaşar. Her zaman her şeyin çok daha fazlasına sahip olmak isteyen birey, ona göre açgözlüdür. Bu sahip olma edimi, hiçbir zaman sonlanmaz ve birey her zaman daha fazlası için çaba harcar. “Sahip olmak” davranış biçimi, öznelere ile nesnelere arasındaki canlı ilişkiyi, ölü bir ilişki hâline getirir ve hem nesnelere hem de öznelere birer ‘şey’ yapar” (Fromm, 2019, s.105). Fromm sahip olmak ilkesini benimseyen insanların kendi benliklerinden ve özünden uzaklaşacağını belirtir. Egosunu dış dünyanın fazlalığından arındıran insanın yabancılaşmayacağını ifade eder.

Kuramsal yönüyle ele alındığında yabancılaşma olgusunun sosyolojik, psikolojik ve felsefik açıdan pek çok görüşe kaynaklık ettiği görülür. Millî Edebiyat dönemi içerisinde kaleme alınan Müfide Ferit Tek’in “Aydemir” ve Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “Hakk’a Sığındık” romanları da yabancılaşma olgusunu çeşitli şekillerde içerir. Toplumsal anlamda yaşanan sıkıntıların ortaya çıkardığı ekonomik yabancılaşma, halkın dini yanlış algılaması sonucunda yaşanan dinsel yabancılaşma, halk ile aydınlar arasındaki kültürel kopukluğun yarattığı aydın yabancılaşması, bireylerin kendi benlikleriyle kurdukları bağın zayıflamasıyla oluşan kendine yabancılaşma, toplumu oluşturan bireylerin siyasi otoriteyle bağlarının zayıflamasıyla ortaya çıkan siyasi yabancılaşma, Batılılaşmanın etkisiyle değişen musiki anlayışının yarattığı musikide yabancılaşma, görücü usulüyle zoraki gerçekleşen evliliklerin ürünü olan evlilikte yabancılaşma bu romanlarda görülen yabancılaşma türleri olarak sıralanabilir.

Ekonomik Yabancılaşma

Milliyetçilik duygusunun konu edildiği Müfide Ferit Tek’in “Aydemir” adlı eseri, idealleri ve aşkı arasında bocalayan ve nihayetinde ideallerine doğru yol alan Aydemir’in öyküsünü anlatır. Yazar, Aydemir’in şahsında ideal bir Türk kahramanı yaratır. Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik hareketi tüm dünyada etkisini gösterir. Ulus-devlet fikrinin yansımalarını bulduğu topraklarımızda bu hareketi yaşatacak ve düşman işgaline karşı vatanını müdafaa edecek insanların roman kahramanları olarak yaratılması onların gençler tarafından örnek alınması açısından önem arz eder. Müfide Ferit, Aydemir’in şahsında toplumun yaşadığı maddi-manevi sıkıntıları dile getirir. Aydemir, Türkistan Türkleri’nin umududur ve Osmanlı saltanatını geri getirecek bir kahraman olarak görülmektedir. İdealize edilmiş bir kahraman olarak Aydemir, dönemin toplumsal yapısına dair şu eleştirilerde bulunur;

“Lâkin bu mesele zannettiğimiz gibi yalnız bir cehalet, bir maarif meselesi değil, Hazin Hanım. Bu daha ziyade bir sermaye meselesidir. Ben, bütün bu milli sefaletlerin kökünü, kaynağını fakirlikte buluyorum; cehalet de ondan geliyor, hastalık da, ziraatın ibtidai bir şekilde kalışı da ve bunun neticesi olarak köylünün borçlanması, faiz altında ezilmesi de!...Hattâ memurların rüşvet alması,

küçük sınıfların ölmesi, büyük sanataın doğmaması, ticaretin bakanlıktan ibaret kalması...Bütün bunlar öyle bir silsile ki fakirlikte başlar, fakirlik ile biter!... Fakirlik fakirlik! Anadolu'nun öldürücü hastalığı budur ve buna çare bulmak da, maalesef, sizin, benim elimizde değil, Hazin Hanım. Bu, hükümetin vazifesidir. Hükümet sermaye bulmalı, demir yolları, su yolları yapmalı, ziraat, sanata, ticaret, emlak bankaları teşhis etmeli ve bütün bu sermayeler Anadolu'nun içine bol bol akmalı. Her köylü bundan yararlanmalı. Bununla hayvanını, tarlasını, mahsulünü düzeltip para kazanmağa başlamalı... Para, servet! İşte Anadolu'nun hastalığının, cehaletinin, sefaletinin yegâne çaresi..." (Tek, 2002, s. 15)

Aydemir, toplumun yaşadığı sefaletlerin temelinde sermaye eksikliğinin olduğunu vurgular. Köylülerin borçlanması ve faiz altında ezilmeleri köylü ve şehirli halk arasındaki eşitsizliği güçlendirir niteliktedir. Anadolu'nun fakirlik hastalığının temelinde hükümetin sermaye eksikliği önemli rol oynar. Bu anlamda hükümetin yapacağı inkılaplar milletin inşasında, ekonomik kalkınmasında önemli bir yer teşkil eder. Yapılan ekonomik reformlar hak ve özgürlüklerinin bilincinde olmayan Anadolu köylüsünü uyandırarak yabancılaştığı düzene uyum sağlamasına sebep olur. Köylüler, Millî Mücadele şartlarında ağır şekilde yoksullukla sınanırlar. Aydemir'e göre yaşanan fakirliğin, ekonomik dengesizliğin çözümü, ekonomik refah bakımından eşit dağılım yapılmasıdır. Anadolu'nun öldürücü hastalığı olan fakirlik ancak hükümetin çözebileceği bir sorundur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Hakka Sığındık" adlı eseri döneminin hem siyasi hem de dinî anlamda bir eleştirisidir. Hüseyin Rahmi satır aralarında dönemin ve hükümetin eleştirisini yapar. Hükümete yakın olan kesimin bolluk ve refah içerisinde yaşadığını ancak halkın bir kuru ekmeğe dahi muhtaç olduğunu ifade eder. Bu durumda yönetim ile halk arasında ekonomik manada bir yabancılaşma söz konusudur. Hükümet ile halk arasındaki bu uçurum, gelir dağılımının dengesizliği ekonomik yabancılaşmanın sebebidir. İnsanlar arasındaki toplumsal ilişkiler, maddi yaşamlarını üretme biçimlerine de bağlıdır. Bu bağlamda Hüseyin Rahmi, döneminin adaletsiz gelir dağılımına eleştiride bulunur;

"Onları bugün affettik. Unuttuk. Lakin tarih sayfalarına, gelecek kuşaklara bu durum, gözyaşları döktürecek... Ateşten, kandan, irinden, lanetten satırlar yazdıracak... Bugün içinde kavruduğumuz yangının kundakçılarından birtakımları da, hiçbir şeye aldırış etmeden, daha büyük zenginliklerin verdiği bolluk içinde kurumlanarak pencerelerinden bu düşkünler kaynaşmasını seyrediyorlar. Aç halk birbirini didiklerken onlar tok, gelecek kaygısından uzak... Rahat ve huzur içinde, kendilerine yarayacak yeni bir devrim için neler neler düşünüyorlar..." (Gürpınar, 2016, s. 25)

Yazar romanın başkahramanları Hacı Ferhat Efendi ve Hafız İshak Efendi'nin şahsında ekonomik anlamda toplumun bireyleri arasındaki dengesiz ekonomik dağılımı eleştirir. Onların evlerinde bolluk-bereket hüküm sürerken komşularının açlık ve sefalet içerisinde nasıl kıvrandıklarını ironik bir şekilde dile getirir.

Dinsel Yabancılaşma: Dinî Sömürü/Batıl İtikat

Müfide Ferit Tek'in "Aydemir" adlı romanında Çarlık Rusyası'nın kültür sömürgeciliği politikası konu edilir. Çarlık Rusyası, Türkler'in asimile olmasında rol oynadığı gibi kendi benliğine yabancılaşan milletin beynini de bu oyuna dâhil eder. Dimağları yabancılaşan Türkler, dinlerini dahi cahil bir müftünün önderliğinde yaşar. Asimile olan Türkler, her anlamda bir Ruslaştırılma politikasının içerisinde yer alır;

"Bu, Türklüğü boğan bir Rus tufanıdır. Bundan başka dini, milli, medeni bütün vasıtalarla da Türklerin Ruslaştırılmasına çalışılıyor. Mektepler Ruslaştırılıyor. Mescitler Ruslaştırılıyor ve netice olarak dimağlar Ruslaştırılıyor... Rus lisesinden çıkan, sefiş Rus zabıtları arasına karıştırılan yarı bilgin Rus muhibbi Türkler yok mu... ah! İşte bunlar, Rus Türklüğünün en öldürücü azası bu zavallılardır. Çarlık, bu cahillerden birisini bütün Rusya Müslümanlarına müftü yapmaktan bile çekinmedi" (Tek, 2002, s. 16).

Rusya Müslümanları'nın en kuvvetli kaleleri olan din, Ruslar tarafından sömürülmektedir. Öyle ki milliyetçilik idealiyle yola çıkan Demir'in şahsında cami hocasının bu ülküyü kötülemesi, millî

değerlerin inşası uğruna verilen mücadeleyi olumsuzlaması din kisvesi altında yapılan bilinçli bir politikanın ürünüdür. Cami hocası milliyetçilik taraftarı Aydemir'e karşı nefretini dini kullanarak ve cemaati yanlış yöne sevk ederek gerçekleştirir. Bir anlamda kendi milletini Ruslar'ın sömürgeleştirme politikasına kurban eder. İnsanın kendisini yokluğa götüren bir süreci onaylaması ve celladını kutsayarak yüceltmesi, bilinç yıkımının ve beyin yıkama etkinliğinin talihsiz bir ürünüdür. Yaşamış olduğu zorunlu bir ötekileştirme sonucunda sloganik söyleme tutulan birey, kendi değerlerine karşı yaşadığı kopuştan sonra nesnel bir değere dönüşür (Korkmaz, 2016, s. 23). Her türlü ekonomik kalkınma hamlesinin önüne set çeken bir anlayışa sahip olan Hoca, ekonomik anlamda yapılacak iyileştirmeleri faizle ilişkilendirerek hatalı telkinlere yol açar;

“Ahalinin esnemesi birden durmuş, gözleri büyük açılmış, semaverin sesini unutarak şimdi bütün dikkatleriyle vaazı dinlemeye başladılar: ‘Sonra bu para işletilecekmiş, demek faiz getirecek bu paranın zekâtı düşünülüyor mü? Hayır değil mi?’ Artık hoca hiddetinden yüzü morarmış, alnı ter içinde, sesinin bütün kabiliyetiyle bağırıyor. ‘Cehennem ateşini nasıl akıllarına getirmediklerine’ hayretini söylüyordu. Onlar ise zavallı mahdut fikirli amele, şimdi birbirlerine korkarak bakıştılar. Hepsinin artık uyuşukluğu büsbütün kaçan gözlerinde bir istifham işareti vardı” (Tek, 2002, s. 96).

Cami hocasının millî ülküye dair olumsuz şekilde ahaliye verdiği vaaz dinî anlamda yaşanan yozlaşmayı gözler önüne serer. Millî değerler uğruna mücadele etmenin önemini, vatan ve millet kavramının kutsiyetini idrak edemeyen hoca yanlış bir algı yaratarak cemaati de olumsuz etkiler. Cami hocası insanlara ekonomik manada yardım etmek üzerine kurulan bir cemiyeti bile olumsuzlayarak bunun faiz yemek anlamına geldiğini vaaz eder. Hiçbir gayret göstermeden yalnızca Allah'tan beklemenin dinde de yeri yoktur. Bir cami hocasının cemaatine böyle bir şeyi nasihat etmesi, dinin çarpıtıldığının ve yanlış yorumlandığının göstergesidir. Aynı zamanda yaptığı işi özümseyememiş olan Hoca'nın dinî değerleri insancıl bakış açısından uzak, hayattan soyutlayarak konumlandırması inandığı dine karşı yabancılaşmasının da tezahürüdür.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın “Hakk'a Sığındık” adlı romanında Hacı Ferhat Efendi ve Hafız İshak Efendi'nin şahsında dine yabancılaşmanın örnekleri görülür. Bu kahramanların isimlerinin başındaki “Hacı” ve “Hafız” unvanları yazar tarafından bilinçli bir şekilde kullanılır. Bu unvanlar esasında dinî değerlerinden uzak yaşayan insanların dini, hayatlarını refah içerisinde sürdürebilmek için çıkar olarak kullandıklarını imlemek maksadıyla tercih edilmiştir. Din, burada metalaştırılan bir araç hâline dönüşür. Dinî değerleri tam olarak idrak edememiş bu insanlar, dine yabancılaşmanın örneğini teşkil ederler;

“Duvar duvara bitişik bu iki komşudan başka hemen bütün mahalle, kılığın insafsız, ilâcı, çaresi bulunmaz acıları içinde yanıyor, kavruluyordu. Bolluk içinde yüzen bu iki kibar aile başkanının adlarını hacılık, hafızlık unvanları sürüklüyordu. Bu sıfatlar bir süre, birer ‘paratoner’ gibi kendilerini dedikodudan, sövgüden, kötü gözden korudu” (Gürpınar, 2016, ss. 28-29).

O dönemde yaygın olan salgın hastalık (İspanyol nezlesi) insanların ölümlerine sebep olur. İnsanlar bu dertten kurtulmak için manevi bir güce sığınma ihtiyacı duyar. Ta ki bu salgın hastalık Hafız İshak Efendi'nin hanesine de uğrar, o zaman durum değişir. Bu durumda halk arasında yayılan söylenti üzerine Abdal Veli adında keramet gösterdiğine inanılan bir meczubun evliyâlığına iman ederler. Onun her emrine sanki bir ilahmış gibi boyun eğerler. Dini inançları sağlam olmayan bu Hafız ve Hacı'nın Abdal'ı putlaştırarak taptıklarına şahit olunur. Yaratıcıya ait üstün vasıfların, kendisi gibi bir –veli olduklarına inandıkları- insana yüklenmesi bireyin yabancılaşmasının da neticesidir. Eski Ahit'te geçen puta tapınma meselesi yabancılaşmanın tarihini çok eskilere götürür. Burada da putlaştırmaya benzer bir durum söz konusudur. Allah'tan af diler gibi Abdal'dan af dilenmeleri de bu durumun kanıtıdır; “Bu şaşkınlıkla ettiğim, edeceğim saçmaları Abdal Hazretleri af buyursunlar. Evliyâlıklarına, kerametlerine bütün varlığımla bağlıyım. Kalbim ve bütün içtenliğim kendilerine malûm” (Gürpınar, 2016, s. 49).

Kendisini gerçekleştiremeyen, kendi değerlerinin ve yaratılışının bilinçli bir farkındalığına sahip olamayan bireyler, karşılarındaki insanlara sığınma ihtiyacı duyarlar. Bireyin yetersizlik duygusu, bir başka deyişle aşağılık duygusu onların üstünlük arama çabasıyla sonuçlanır. Ancak bu çaba başka bir kişiye yahut nesneye aşırı derecede yüklenirse yabancılaşma gerçekleşir. Kendisine yabancılaşan

birey nevrozunu gidermek için başkalarını kutsar. Bu durum kendi sorumluluğundan, gerçeklerinden kaçış anlamına gelir. Abdal Veli diye adlandırılan meczuba sığınılmasının ve tapınılmasının sebebi de budur. Kahramanlar yarım yamalak Arapçalarıyla ve okudukları *cinni* dualarla da dinî bilgilerinin azlığını gösterirler. Öyle ki Veli Hazretleri'nin (!) kerametine iman getirirler ve onun iyiliklerine mazhar olurlarsa İspanyol Nezlesi denilen illetten kurtulacaklarına; hatta Abdal Veli'nin nefesinin bu hastalığa şifa olacağına inanırlar. Ancak bir veliden keramet beklemenin ve medet ummanın Methi Bey'in ifadeleriyle bir "memleket hastalığı" olduğu vurgulanır; "-Bu süprüntü yiyen, yattığı yeri pisleten, kokusundan yanına varılmayan; insanın kutsal saydığı Tanrısal şeylere söven, hayvandan daha mundar bir deliye evliya denir mi? Böylesini evliya sanarak tapınmak; ondan keramet, şefaata ummak bizim memleketin hastalıklarındandır" (Gürpınar, 2016, s. 121).

"Hakk'a Sığındık" romanında sembolik bir adlandırma söz konusudur. Hüseyin Rahmi'nin eseri bilinçli bir tercihle isimlendirdiği görülür. Çünkü kahramanlar eserde Hakk'tan başka her şeye sığınmışlardır. Esasında Abdal Efendi, viranelerde ve mezar kovuklarında konaklayan murdar ve sefil biri olarak telakki edilir. Halkın yanlış itikadı sonucu ün salar ve bu yanlış ünden dolayı insanlar ona evliyalık rütbesi bahşederler. Nüzhet Ulvi, o dönemde yaygın olan İspanyol nezlesini de bahane ederek Abdal Efendi adına mektuplar yazar. Bu mektupları ölen yakın arkadaşının çocuklarını sefaletten kurtarmak için evliya suretinde Abdal Veli adında yarattığı bir kahraman üzerinden kaleme alır. Tamamen bir kurgu üzerine şekillenen bu durumu vicdanına göre hırsızlık olarak nitelendirmez. Hatta bunun sevap olduğunu düşünür. Çünkü kimsesiz çocukların namusu ve yaşamları söz konusudur. Geçinmeleri tamamen Hacı Ferhat Efendi ve Hafız İshak Efendi'den gelecek maddiyata bağlıdır. Kanunlar önünde suçlu sayılan bu kişi insanlık namına faydalı bir iş yaptığını düşünür. Bu durumda ikileme kalan Komiser, kanunların vicdana göre işlemediğini ifade ederek istifa eder.

Aydın Yabancılaşması

Tanzimat döneminden itibaren aydınlar Batılılaşmanın etkisiyle yaşadıkları toplumda farklı bir tabakayı oluştururlar. Aydınların bir kısmı Batılı değerleri benimseyerek farklı bir hayatın temsilcisi durumuna gelir. Kendi halkına ve kültürel değerlerine yabancılaşır. Aydınlar, Batıların kültürel anlamda pek çok unsurunu ve değerini kendi toplumlarına uygulamak ister.

Her toplumun içerisinde doğduğu bir medeniyet dairesi bulunur. Deneyimsel belleğin tahip edildiği toplumsal ortamlarda, birey varoluşsal güvenlik referanslarını kaybetmesinden dolayı kendisini yalıtılmış, huzursuz ve güvensiz hisseder. Birtakım ideolojiler için de istismara açık bir alan ortaya çıkar (Korkmaz, 2016, s. 45). Deneyimsel bellek bireyin geçmişiyle bağlarını sürdürdüğü, geçmişten gelen tarihî ve kültürel değerlerin saklandığı bir forma sahiptir.

Geçmişten gelen değerlerin ve yaşam tarzının birden değiştirilerek farklı bir medeniyet dairesine girilmesi halk tabanında da ikilikler yaratır. Toplumun bu değerleri benimsemesi neticesinde kendi değerlerine, özüne, kültürüne yabancılaşma durumu ortaya çıkar. Millî Edebiyat dönemi içerisinde yer alan pek çok romanda aydınların yabancılaştıkları görülür. Bu durum "Aydemir" romanında da gözler önüne serilir. Toplumun aydın kesimi halktan o kadar uzaklaşır ki Millî Mücadele'yi unutarak kültürlerine yabancılaşır. Aydınlar, Millî Mücadele'nin zor zamanlarında menfaatlerinin karanlık gölgelerine hapsolarak bozulmuşluğu simgeleyen kesimi temsil eder; "Münevver kısım...Onlar karanlık emelleri ruhlarında hissedecek kadar saf kalmamışlardı. Mefkurelerinde bile irade, düşünce, hesap, menfaat ve tesir vardı...fakat her halde yeni emel, bizim emelimiz, onların hesaplarının çirkinliğini bile örtecek kadar ziyadardır" (Tek, 2002, s. 81).

Aydınların halkın zor zamanlarında onların destekçisi olmak yerine hesap ve menfaat temelli zihniyet dünyalarına sahip olmaları kültürel çözülmenin ifadesidir. Ancak Demir'in Türklük ideali onların hesaplarının kirliliği karşısında bir ışık gibi halkı aydınlatır. Halkın aydın kesimle olan çıkar farkı onların yol gösterici vasıflarından uzaklaşmasına ve halkın gözünde daha aşağı bir seviyede konumlanmasına sebep olur.

Benlik Kaybı/Yitimi

Benlik, insan varlığının merkezini teşkil eder. “Benlik” kavramı yaşamın, hayatta olmanın, canlılığın temel ölçütüdür. Birey kendisini gerçekleştirdiği ölçüde benliğiyle gerçekçi bağlar kurabilir. Sağlıklı gelişim koşullarında yetişen bireyler kendini gerçekleştirme yolunda ilerler. Karen Horney’e göre benlik, ruh içi ortamdan kişiler arası ortamlara ve buradan da daha geniş bir kültürel ortama kadar iç içe geçmiş bir alanlar örüntüsünde yer almaktadır (Horney, 2017, s. 16). Gerçek benlik kişinin canlı, benzersiz, gelişebilen parçasıdır. Uygun koşullar içerisinde gerçek benlik engellenmeden gelişir. Benlik kaybına Millî Edebiyat dönemi içerisinde yazılmış pek çok romanda rastlamak mümkündür. Cemil Süleyman’ın “Siyah Gözler”, Safveti Ziya’nın “Salon Köşelerinde”, Güzide Sabri’nin “Yabangülü” adlı eserlerinde benliğini kaybeden ve bu bağlamda da kendilerine yabancılaşan kahramanlarla karşılaşılır. Müfide Ferit Tek’in “Aydemir” romanında da benlik kaybına uğrayan milletin dramı konu edilir.

Müfide Ferit Tek’in “Aydemir” romanının başkahramanı Aydemir’in ifadeleriyle Rusya’nın Türklere olan nefreti gözler önüne serilir. İnsan yerine dahi konmayan Türk milleti ezilip horlanarak dışlanır ve bu durumda kimlik duygusunu yitiren milletin fertleri yabancılaşır. Kendine yabancılaşan Türk toplumu, bu eza ve cefaya sükûnet içinde cevap verir. Kendini savunacak bir gücü bulamaz ki savunsa dahi sesini duyuramayacağı kabul edilmiş bir şekilde boyun eğer. Kendi özüne ve değerlerine karşı savunmasız bırakılan halk, yabancılaşmaya karşı bir başkaldırı da gerçekleştiremez;

“Onlar da bu muamelelere razı olurlar mı; isyan etmezler mi? Oh! Bilakis görerseniz, onlar bu haksızlıkları nasıl evvelden affeden bir sükûnet ile telâkki ederler. Emirlere, kumandanlara nasıl mütebessim bir tevekkül ile itaat ederler! Öyle ya! İsyân, mukavemet neye yarar? Mademki düşman efendi olmuştur, mademki hayatları, malları, sevdikleri zaten onun elinde esirdir... ve kalpleri bu zillet ile inlerken boyunları sessiz, şikâyetsiz kaderin hükmü önünde eğilir” (Tek, 2002, s. 16).

Benliğine yabancılaşmış bireyin ihtiyaç duyduğu şey, tutunabileceği bir kimlik duygusuna sahip olmaktır. Bu durum onun kendisini anlamlı kılmasının ve güçlü hissetmesinin bir yoludur. Aydemir benliğine yabancılaşan halkın uyanışına vesile olmak, halkın kendi özüne, mili benliğine yönelmesini sağlamak için onları uyandırmak ister; “Zamansız hiçbir hakikat yaşayamaz! Onun için şimdilik Türk saadeti düşünmekle iktifa edeceğiz. Türkistan’da, Anadolu’da, İstanbul’da hep buna çalışmamız icap ediyor” (Tek, 2002, s. 19). Bu düşünceler niyetten eyleme dönüşerek hayat bulur.

Bireyin Siyasi Otoriteye/Yönetime Yabancılaşması

Müfide Ferit Tek’in “Aydemir” adlı eserinde Hazin’in babası Nedim Paşa padişaha yakın biridir. Padişahın halkın iktisadi ilerlemesine olan kayıtsızlığı Nedim Paşa’nın ilgisini çeker ve bu noktada Padişah’ı eleştirmekten çekinmez. Halk ve Padişah (yönetim) arasında ekonomik anlamda yaşanan bu uçurum, yönetimi benimsemeyen ve ona karşı yabancılaşan bir halkın varlığını sezdirir;

“Nedim Paşa bir saray adamı idi. Babası eski sadrazam Kâmil Paşa vasıtasıyla bundan otuz beş sene evvel padişahın dostluğuna varis olmuştu ve o zamandan beri saray muhitinde geçen hayatında o, bütün yaratılışındaki soy temizliğini muhafazaya muktedir olarak, hiçbir entrikaya dahil olmadan, hiçbir gün menfaatini düşünmeden devletin saadetine çalışmıştı. (...) O, bir gün, milletin iktisadî ve içtimai terakkilerinin ihmal edildiğini çekinmeden arz etmişti. O gün padişahın darıldığını Nedim Paşa fark etti ve hiçbir şeyden korkmayarak asil bir sükunetle cezasını bekledi. Fakat padişah, sarayda doğru söyleyen ve kendisini seven tek bir adamı ihtimal ki bir başkalık, bir tenevvü diye saklamış ve intizarın hilâfına ona pek çok da iltifat etmişti. Fakat Nedim Paşa memnun değildi; çünkü bütün mesaisine rağmen milletin iktisadî ilerlemesi unutuluyordu.” (Tek, 2002, s. 23).

Padişahın sulhu temin etmesine nispeten iktisadi ilerlemeyi ihmal etmesi Nedim Paşa’nın dikkatini çeker. Nedim Paşa’nın yapıcı eleştirileriyle Padişah’a halkın yaşadığı sosyal ve ekonomik sorunları haberdar etmesi, onun milletin her anlamda refahını düşünen bir yönetici olduğunu ispatlar. Milletin refahı ve kalkınması için Padişah’ı karşısına almayı dahi göze alır. Halkın Nedim Paşa’nın fikirlerinden hareketle Padişah nazarında hemen hemen yok sayılması ve siyasetin hem ekonomik hem

de fikrî özgürlüklerin önünde engel teşkil etmesi siyasete-otoriteye olan yabancılaşmanın göstergesidir; “ (...) Fakat bu birkaç asır evvelki prenslerin usulü olan siyaset, ahalinin fikrî ve iktisadî terakkisini tamamen ihmal ediyordu. Ahali, ihtimal ki padişah nazarında, yoktu bile; devlet demek, onca padişah demek değil miydi?” (Tek, 2002, s. 24) Halk ile yönetim birbirlerinden o kadar farklılaşıp ayrışır ki devletle eş değer olan Padişah nezdinde pek çok yönden unutulmaya mahkûm bir halk kitlesi ortaya çıkar.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın “Hakka Sığındık” adlı romanında yazar, dönemin aydın sayılan kişilerinden Nüzhet Ulvi'nin ifadeleriyle otoriteye eleştiri getirir. Nüzhet Ulvi hayvanlarla insanları kıyaslar. Kanunlara olan güvensizliğini belirtir ve kanunların yönetim ile halk arasındaki eşitliği koruyamadığından söz eder. İnsanların hayvanlar gibi ağır şartlar altında çalıştırılmasını eleştirir. Bu anlamda insanların da ağır koşullar altında çalışıp refah bir hayat yaşayamamasının, topluma egemen kesimin halk tabakasını ezmeye çalışmasının toplumsal sorunları arttırdığını ifade eder;

“Kanunlar, bir azınlığın mutluluğunu sağlamak bakımından düzenleniyor. Çünkü herkesin birden bolluk içinde yaşamasına ihtimal görülemiyor. İnsanların çoğunluğu, hemen hemen hayvanlara yakın ağır, uzun işler içinde çalıştırılıp bunaltılıyor. Bundan bir avuç seçkine, azınlığa rahatlık, bolluk ve türlü türlü sefahetler sağlanıyor. Kanunlar, insanlığın bu bolluklardan nasipsiz kısmının çektiklerini hafifletmek için uğraşır gibi görünür. Bu, ustalıklı bir oyundur. Kötülüklerin en önemli kısımları, daima olduğu gibi bırakılmak yoluyla kanun düzenlenmesine çalışılır. Yani egemen sınıflar, samimi olmadıkları için sorunlar düzelemiyor. Şimdi gözleri açılan ezilmişler, ezenlerle, egemenlerle yerlerini değiştirmeye uğraşıyorlar. Bakalım iş ne korkunç olacak?..” (Gürpınar, 2016, s. 129)

Yazar Nüzhet Ulvi'nin ağzından halka egemen sınıfın samimiyetsizliği vurgulanarak kanunların halkın çıkarlarını koruyamadığı ifade edilir. Ekonomik anlamda yaşanan eşitsizliğin halkın yönetime karşı yabancılaşmasında etken olduğunu sezdirir. Kanunların görüldüğü gibi olmadığını ve mahiyetinin halka egemen kesimin uyguladığı şekilde değişebileceğini ifade eder.

Meşrutiyet Yönetim Tarzına Eleştiri

Müfide Ferit Tek'in “Aydemir” romanı kahramanlar aracılığıyla Meşrutiyet yönetimine olumlu ve olumsuz eleştiriler getirir. Romanın ana kahramanlardan Aydemir'in âşık olduğu kadın Hazin'in babası Nedim Paşa, Meşrutiyet yönetiminin gelmesiyle yaşadığı korkuları ve değişen yönetim anlayışına eleştirilerini şu ifadelerinde dile getirir;

“Aradan çok geçmemişti ki Meşrutiyet ilân olundu. Lâkin bu, Nedim Paşa'nın tasavvur ettiği mutedil bir Meşrutiyet değildi. Bilakis, yıldırım süratiyle gelen bu Meşrutiyet bir tayfun gibi, bir kasırga gibi bütün Osmanlı mülkünü alt üst ediyordu. Bütün eski şeyler yıkıldı, eski fikirler reddedildi. Eski politikalar beğenilmedi. Herkes, yeni fikirler, yeni emeller, yeni tasavvurlar besliyordu. Nedim Paşanın biraz ihtiyar usulüğü, bu kadar yeniliklerden korktu. Her şeyin yıkıldığını görünce yerlerine iyi şeylerin bina edilmesini bekledi. İntizarı uzadıkça korkuları artıyordu” (Tek, 2002, s. 24). Meşrutiyet yönetimi Nedim Paşa'nın yaş itibarıyla kaygılarını arttırır. Çünkü eski olan şeyler yıkılmaya başlar ve bu yıkım onun kendi benliğinden parçaların da kopuşunu simgeler. Eskiyle olanla bağları daimi olan bu ihtiyar Paşa yeniliği korku veren bir durum olarak algılar.

Nedim Paşa'nın Hazin'le olan diyalogları Meşrutiyet yönetimine olan bakış açısını ortaya koyar. Meşrutiyet yönetiminin milletin geçmişle olan tüm bağlarının koparılıp yeni bir milletin inşası olarak algılanması ona yöneltilen eleştirilerin temel sebebi olur. Meşrutiyet yönetimi yalnızca eleştirilmekle kalmaz, romanda geçen kimi kahramanlar tarafından desteklenir. Meşrutiyet roman kahramanları için pek çok sorunun çözümü anlamına gelir. Vedat Bey'in ağzından Meşrutiyete yönelik söylemler dile getirilir;

“Şimdiden size Meşrutiyet'in faydalarını söyleyeyim: O, bize beş altı seneye kadar fikir marifeti, harp ve iktisat kudretiyle müstesna ve parlak bir Osmanlı imparatorluğu hazırlayacak. Onun

şevket ve haşmeti ile bütün zaptedilmiş memleketler, Girit, Mısır, Tunus, Bosna-Hersek geri alınacak. Memleketimizde ecnebi eli, ecnebi ihracatı, ecnebi istibdadı kalmayacak. Köylünün yüzde ellisi okuyacak. Yüzde ellisi çalışacak. Vatan bir marifet gül bahçesi olacak. Hürriyet ve serbestlik, bilhassa iktisadî serbestlik, iç ve dış ticarete serbestlik...” (Tek, 2002, s. 33) Vedat Bey, Meşrutî yönetim sistemine geçilmesiyle birlikte eşitliğin de sağlanacağını vurgular. Bu anlamda bireylerin, yönetime yabancılaşmalarının önündeki engel de kalkmış olur. Yazar, Vedat Bey aracılığıyla Meşrutiyeti millî değerlerin serbestçe yaşandığı bir toplumu oluşturduğu ve iktisadi manada eşitliği temin ettiği için olumlur.

Musiki ve Yabancılaşma

Batılılaşmanın Etkisiyle Değişen Musiki Anlayışı

Müfide Ferit Tek’in Millî Mücadele döneminin buhranlı günlerini anlattığı “Aydemir” adlı eserinde Aydemir’in sevdiği kadın olan Hazin’in roman boyunca kullandığı musiki aletleri dikkati çeker. Batılılaşmanın etkisiyle Türkler’in musiki anlayışında ve zevklerinde yaşanan değişim sonucunda Batıdan gelen müzik aletlerinin kullanımı önem kazanır. Keza Hazin’in keman ve piyanoya olan düşkünlüğü, onun eski musikimize değil de Batıdan gelen musiki aletlerine ilgisi Batılılaşma ekseninde değişen ve insanları etkisi altına alan musiki anlayışının göstergesidir. Hazin’in sanatkâr ve hassas tabiatı ailesinin kendisine tıp eğitimi aldırmasına karşılık musikiye olan meylinin ifadesidir. Musikiye temayülü babası Nedim Paşa’nın kendisine tıp eğitimi aldırmasına dahi engel olur; “(...) Hazin’e tıp tahsil ettirmek istiyordu. Hazin’in gayet hassas ve sanatkâr tabiatı, bu arzusuna mani oldu. O, musikiye karşı büyük bir temayül görüyordu” (Tek, 2002, s. 22).

Romana adını veren Aydemir romanda Hazin’den keman çalmasını ve bu konudaki istidadını göstermesini talep eder. Genç kadın büyük bir aşkla bağlı olduğu piyanosunun başına geçerek Aydemir’in bu talebini geri çevirmez; “Şimdi Hazin Hanım sizden istirham etsem bana biraz keman çalar mısınız? Nevin Hanım’ın bahsettiği sihrin cazibesine herkesten evvel ben tutulmak istiyorum. Salon karanlıktı. Nevin, piyanonun mumlarını yaktı ve oturdu. Hazin de notalığı yaklaştırdı ve kendi mumunu yaktı” (Tek, 2002, s. 20).

Roman boyunca karşılaşılan bir diğer musiki aleti kemandır. İtalyanlar’a ait bu musiki aleti Aydemir’de insanlığa karşı duyduğu sevgiyi pekiştiren bir hüviyete bürünür. Keman sesi onun duygularının coşkunluğunu yansıtan, iç dünyasını terennüm eden ve yaşadığı ızdırabı dile getiren niteliklere sahiptir;

“Diyebilirim ki bana insaniyet aşkını sevdiren, birkaç defalar dinlediğim keman sesi olmuştur... Demir dalmış, uzakları düşünüyordu. Orada lâcivert Marmara’ya bakan balkonda beyaz ve sevgili bir gölge vuruyordu. Uzak esirî bir kemanın ağlayan fotları teker teker kalbime damladı... Şimdi yalnız olsaydı şüphesiz ağlayacaktı” (Tek, 2002, s. 88).

Batı menşeli musiki aleti, Türklük ideali taşıyan Aydemir’in duygularını aktaran bir işlev görür. Millî duygularını kendi kültürüne ait olmayan bir musiki aletiyle ifade eden ve iç dünyasının buhranlarını bu vasıtayla dışa vuran Türk gençleri kendi kültürlerinden uzaklaşırlar. Duygularını bile kendi milletlerine ait olmayan farklı bir medeniyetin vasıtalarıyla ifade etme imkânı bulurlar. Bunun yanı sıra musikinin insan ruhu üzerinde bıraktığı derin tesir ve maneviyatı beslediğine dair duyulan inanç da roman boyunca sıklıkla vurgulanır.

Evlilik ve Yabancılaşma: Zoraki Evlilik (Görücü Usulü Evliliğe Eleştiri)

Müfide Ferit Tek’in “Aydemir” romanında yabancılaşma, kavuşamayan iki âşığın şahsında gerçekleşir. Yıllar geçmiş olmasına rağmen birbirlerini unutamamış olan Hazin ve Aydemir, Hazin’in zorla evlendirilmesi sonucu birbirlerinden ayrılmak durumunda kalırlar. Hazin, saray adamlarından olan babası Nedim Paşa’nın ve Padişah’ın ona münasip gördüğü Neyyir adında bir gençle istemeyerek de olsa evlendirilir. O dönemde saray adamlarının başka insanların hayatlarına olan hâkimiyetleri evlilik

kurumunu da etkiler; "Nevin iki sene sonra tıbbiyeye girmek için müsabakaya hazırlanıyordu. Hazin de konservatuvarın son sınıfında idi ki, Nedim Paşa'nın, Saray'dan uzaklaştırılmasıyla beraber çıkan ikinci bir irade onları geriye çağırdı. Geldiklerinin altıncı ayı Hazin, yine padişahın yeni bir iradesiyle, istemediği, sevmediği, Neyyir ile evleniyordu" (Tek, 2002, s. 23).

Hazin, Neyyir ile babası ve Padişah'ın da isteğiyle zoraki evlilik yapmak durumunda kalır. Aydemir'in kendi eseri olarak telakki ettiği bu ayrılık kendisini Hazin'e yabancı kalmaya mahkûm eder. Aydemir, Hazin'e duyduğu aşkı yıllar içerisinde unutmuş varsayar ancak gerçekler öyle değildir. İdeallerinin ışığında ilerlediğini düşündüğü sırada Hazin'le tekrar karşılaşması benliğindeki karanlığın gün yüzüne çıkmasına sebep olur. Hiçbir beşerî arzusunun Türklük idealinin önüne geçemeyeceğini düşünen Aydemir, fikirlerinde yanıldığını kurgu içerisindeki iç diyaloglarında dile getirir;

"Demek, büyük emelin parıldamalarıyla, berrak ve güneşli zannettiğim benliğimde karanlık ve el'an soğuk bir nokta varmış. Mademki hayatımı, ruhumu, mevcudiyetimi ziyasının şaasıyla kamaştırın bir mübarek aşktan sonra kalbimde tekrar ısıtılacak hisler kalmış, mademki onun bayıltıcı heyecanlarına, ümitlerine, ihtiyaçlarına, yeni çarpıntılar, yeni ihtiyaçlar duydum. Asırların, milyonlarla insanların tahayyül edemedikleri bir saadeti, insaniyete hizmet saadetini tattıktan sonra beşeri arzularla da muazzep ve mustarip olmak kabilmiş!" (Tek, 2002, s.50)

Aydemir aşkı karşısında irade kaybına uğrar, iradesine hâkim olamaz. Aşk bir anlamda bireyin sevgiliyi kendi içine alması, kendinden bir parça olarak görmesi sonucu karşısındakinde iradesini kaybetmesi anlamına gelir. Bireyin kendisi üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesi, bir nevi iradesini yönetememesi yabancılaşma yaşamasına sebep olur. Aydemir'in Hazin'i görünce yaşadıkları tam da böyledir; "Fakat ben, yine kendi irademe, kuvvetime emin, sizin yanınızda yaşamak cesaretini gösteriyordum; lâkin o gün... sizin ilâhi gözleriniz karşısında eridiğimi, benliğimi, irademi, kararımı, kudretimi kaybettiğimi anladım..." (Tek, 2002, s. 50) Öyle ki Hazin de bu durumdan ari değildir. O da Aydemir'e duyduğu aşkla bütünleşir ve yaşamı bir anlam kazanır. Hayatının bu amaca bağlı olması yabancılaşmanın göstergesidir. Hazin, hayatını ve istikbalini nihayetinde varlığını onun aşkı ile anlamlı bulur, eğer aşkı olmasa bunların da bir önemi yoktur; "Demir'in aşkıyla yalnız istikbalini değil, mazisini, en sevgili hatıralarını ve bütün hayatının tesellisini de kaybediyordu" (Tek, 2002, s. 53). Bu noktada dikkati çeken husus Hazin'in evli bir kadınken geçmiş aşkının küllenmesidir. Eşine âşık olmadan zorla evlendirilmesi evlilikte iki yabancı gibi ilişkinin sürdürülmesine sebep olur. Bu da karı-koca arasında tamamlanmamış bir ilişki biçiminin varlığını ortaya koyar. Birbirlerini ruhsal anlamda doyunluğa ulaştırılamayan ve "çift" olamamış bireylerin sürdürdüğü evlilik yabancılaşmanın yaşandığı bir kurum hâline gelir; "Evleneli dört senedir, o, ne hakla kocasını ihmal etmişti. Ondan nefret ediyor değildi; fakat onu görmüyordu. Onu unutup, duymuyordu bile! Bütün mevcudiyeti, zihni, kalbi, ruhu uzak bir hayalin esiri, etrafındaki hakiki hayata yabancı yaşıyordu. Lâkin Neyyir'in çılgın aşkı, bu ihmale razı olabilir miydi?" (Tek, 2002, s. 59)

Neyyir, karısının kendisine yabancılaştığının ve evliliklerindeki açmazın farkındadır; "-Seni arzuların hilâfına adeta çaldım ve senin güzelliğinden başka bir şey göremedim. Senin ruhuna yabancı kaldım...Senin yanında o kadar ehemmiyetsizdim ki sen bana darılmadın bile! Ne şikâyet ne de serzeniş ettin!" (Tek, 2002, s. 60) Neyyir ruhuna yabancı olduğu karısının nazarındaki ehemmiyetsiz duruşun idrakindedir. Bu durum her ne kadar canını sıksa da onunla zorla evlenip sahip olmaya kalkışması arzularının baskınlığını, bir anlamda id'ine boyun eğişini simgeler. Neyyir bilinç dışının karanlık yanını simgeleyen, arzulanın ancak gerçek yaşamda gerçekleştirilemeyen yönlerimizi temsil eden bir sembol olan gölgesine boyun eğer. Onunla uzlaşamaz ve arzularının elinde oyuncak olur. Hazin'in mutsuz evliliği, sevmediği hâlde kocasına gerçekçi olmayan sevgisini gösterme çabası kendisi gibi davranmadığı için benliğine yabancılaşmasının göstergesi addedilir;

"-Yemin ederim Neyyir, yemin ederim! Hiçbir zaman Demir'in olmayacağım, dedi. Bu cümleden sonra Hazin, kendisinde derin bir boşluk buldu. Sanki bu cümle ile başının bütün idrak kabiliyetini boşaltmış gibi başı uyuşuk ve hissizdi. Uykudaymış gibi silkindi. Kendine gelmek istedi. Fakat kendine yabancı kalıyordu. Başından geçen ender bir iki düşünceyi şeffaf bir kap içinde gibi seyrediyor, hissetmiyordu. Sonra yorgundu. Oh! Ne kadar yorgundu. Bütün vücudu uyuşuk, ezik, ağrılı idi. Derin bir bezginlik duydu. Evden, hayattan, bu odadan, kendisinden kaçmak istedi.

Uzaklara, bir şey duyamayacağı bir yere gitmek ve orada topluluğa uzanıp hissiz, düşüncesiz dinlenmek istedi...” (Tek, 2002, s. 63)

Demir’in yokluğu Hazin’in bir makine gibi robotlaşarak ve yabancılaşarak yaşamına devam etmesine neden olur; “Günlerce hasta, mecalsiz kalmıştı. Aylarca bir aleti eksik makineler gibi eksik, kırık, zavallı yaşadı. Hiçbir zaman Demir’i bu kuvvetle sevmemiş, bu kudretle ona meczup olmamıştı.” (Tek, 2002, s. 54). Hatta kimi günlerce mecalsiz, dimağı uyuşmuş bir meczup gibi dolaşır. İnsani vasıflarını yitirip robotlaşarak eksik, kırık bir makine gibi ruhsuz bir şekilde yaşamını devam ettirir. Demir bu aşkın ızdırabı neticesinde her şeyi unutmaya çalışarak üstün bir amaca bağlanır; “Demir de her şeyi feda ederek, hattâ Hazin’i bile bırakarak insanlara saadet aramaya çıkmamış mıydı? Tıpkı Buda gibi parasını atarak, istirahatını bırakarak, en fakirler gibi muhtaç semavî ümidini neşrederek gezmiyor muydu? Buda ‘Hayatın ıstıraplarından kurtulmak için hayatın rabitalarını, arzularını, ihtiyaçlarını eksilterek kendini unutmalı’ diyordu” (Tek, 2002, s. 55).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yabancılaşma olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Modern toplumların değişen ve dönüşen yapısı, bireylerin yaşadığı psikolojik durum bu olguyu daha da önemli kılar. Türk edebiyatının “Millî Edebiyat” dönemi olarak adlandırılan devresinde eser kaleme alan Müfide Ferit Tek’in ve Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın romanları dönem insanının yaşadığı yabancılaşmayı gözler önüne sermesi bakımından dikkat çeker.

Müfide Ferit Tek, “Aydemir” adlı romanında başkahraman Aydemir’in şahsında Türklüğün ideal kahramanını yaratır. Eserde dönemin buhranlı yapısından, sosyo-ekonomik sıkıntılarından ve çalkantılarından dolayı toplum-birey nazarında yaşanan yabancılaşmanın izleri sürülebilir. Yaşanan toplumsal durumlar ve çevresel koşullarla ilintili olarak kurgu içerisinde pek çok yerde yabancılaşma olgusuyla karşılaşılır. Romanda cami hocasının dini kullanarak halkı yanlış yönlendirmesi dinsel yabancılaşma; hükûmet ile köylü arasındaki gelir dağılımının eşitsizliği ekonomik yabancılaşma; zorla yapılan evliliklerin sonucu eşler arasında yaşanan çıkmazlar evlilikte yabancılaşma; Türkler’in Ruslaştırılması politikası bir anlamda asimile olmaları millî benliğin kaybı ve Batılılaşmanın etkisiyle yaşanan musikide yabancılaşma gibi yabancılaşma türleri yer alır. Türk toplumuna kendi özüne dönmeyi telkin eden Aydemir, yabancılaşmadan ancak bu şekilde kurtulunacağını yaşantısıyla ispatlamaya çalışır. Millî değerlerine yabancılaşan bir millet, özüyle tüm bağlarını kopararak benlik algısını da bozar. Milletten kendine dönüşü ancak kendini tanımasıyla gerçekleşir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “Hakk’a Sığındık” adlı romanı dönemin toplumsal ve siyasi anlamda bir eleştirisidir. Romanda Hacı Ferhat Efendi ve Hafız İshak Efendi’nin şahsında sembolize edilen dinsel yabancılaşma unsurlarına rastlanır. Abdal Veli adında bir meczuba tapınılması insanın putlaştırılmasına, bir anlamda yabancılaşmanın tarihsel süreçte tekrarlanışına örnek teşkil eder. Yabancılaşmanın ilk örnekleri Eski Ahit’te yer alan puta tapma geleneğine bağlanır. Bu anlamda Abdal Veli adında bir meczuba tapınılması, insanın Tanrısal vasıfları başka bir kişiye yüklemesi dinin yanlış algılanmasıyla ilintilidir. Eğer bireyler dinî değerleri tam olarak benimseyememişse ve hakiki din anlayışına sahip değilse bu türden yabancılaşmaların yaşanması olağan karşılanır. Aynı zamanda romanda gelir dağılımının eşitsizliğine ve yönetim-halk arasındaki maddi refah düzeylerine de eleştiri getirilir. Ekonomik çapta yaşanan eşitsizlik toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine yabancılaşmalarına sebep olur. Yazar satır aralarında o dönemin yönetim anlayışını eleştirerek kanunların insanların kendilerini gerçekleştirmekten uzak yapısına değinir ve bireyin kendisine yabancılaşmasındaki rolünü vurgular.

Yabancılaşma olgusu Türk edebiyatında pek çok dönem içerisinde görülebilir. Bu bağlamda yabancılaşma tek yönlü değil çok yönlü olarak değerlendirilmelidir. Yapılan çalışmadan hareketle yabancılaşma olgusunun izlerinin daha geçmiş dönemlerde sürülebileceği görülmüştür. Her ne kadar literatüre sonradan girmiş bir kavram olsa da insanlık tarihinin her döneminde karşılaşıldığı için Türk edebiyatının Millî Edebiyat döneminden önceki evreleri de yabancı olgusu çerçevesinde incelenebilir. Türk toplumunun belirli dönemlerde yaşadığı önemli olayların edebiyata aksi şüphesizdir. Bu anlamda

romanlar sosyolojik süreçlerle birlikte yaşanan kırılma noktalarını gözler önüne serer. Edebiyat tarihi içerisinde yer alan Millî Edebiyat dönemi üzerine yapılan incelemeyle hem toplumsal hem de psikolojik yabancılaşma ortaya konulmuş ve gelecekte yapılacak çalışmalara fayda sağlanacağı düşünülmüştür.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Bu makaleye birinci yazarın %60, ikinci yazarın %20, üçüncü yazarın %20 oranında katkısı vardır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışması oluşturacak bir husus yoktur.

Açıklama: Bu çalışma Ayşegül Sekman'ın Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Prof. Dr. Yakup Çelik ve Prof. Dr. Ramazan Korkmaz danışmanlığında hazırlamakta olduğu "Millî Edebiyat Dönemi (1908-1923) Türk Romanında Yabancılaşma Olgusu" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Adler, A. (2020). *Nevroz sorunları*. (A. Kılıçlıoğlu, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Durakoğlu, A. (2007). *Kierkegaard'ta insan ve varoluş problemi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergin, S. (1993). *Modern Amerikan şiirinde yabancılaşma*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ertoyl, M. (2007). *Yabancılaşma kader mi, tercih mi?* Ankara: Lotus Yayınları.
- Fordham, F. (1983). *Jung psikolojisinin ana hatları*. (A. Yalçın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (2015). *Yeni bir insan yeni bir toplum*. (N. Arat, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (2016). *Marx'ın insan anlayışı*. (K. H. Ökten, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (2019). *Sahip olmak ya da olmamak*. (A. Arıtan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Geçtan, E. (2017). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (2019). *Varoluş ve psikiyatri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2016). *Hakk'a sığındık*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Horney, K. (2017). *Nevrozlar ve insan gelişimi/kendini gerçekleştirme mücadelesi*. (E. Erbatur, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2015). *İnsan ve sembolleri*. (H. M. İlgün, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Kervégan, J. F. (2005). *Hegel ve Hegelcilik*. (İ. Yerguz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kızıltan, G. S. (1986). *Kişinin silinen yüzü/çağımızda yabancılaşma sorunu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Korkmaz, R. (2016). *Aytmatov anlatılarında ötekileşme sorunu ve dönüş izlekleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

- Marx, K. (2017). *Yabancılaşma*. (B. Erdost, Der.). Ankara: Sol Yayınları.
- Okay, M. O. (2013). *Batılılaşma devri Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özbudun, S., Markus, G. ve Demirer, T., 2007. *Yabancılaşma ve...* Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Pappenheim, F. (2002). *Modern insanın yabancılaşması*. (S. Ak, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Sartre, J. P. (2017). *Varoluşçuluk*. (A. Bezirci, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Sazyek, H. (2008). *Abdülhak Şinasi Hisar'ın romanlarında özel yabancılaşma*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tek, M. F. (2002). *Aydemir*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaş toplumun bunalımı/ anomi ve yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Topçu, N. (2015). *Varoluş felsefesi hareket felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tuğcu, T. (2002). *Yabancılaşma problemi*. Hristiyanlığın ve Marksizmin Kökleri. Ankara: Alesta Yayınları.
- Yalom, I. (2014). *Varoluşçu psikoterapi*. (Z. İ. Babayiğit, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Yörükân, T. (2020). *Alfred Adler-sosyal roller ve kişilik*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

EXPANDED ABSTRACT

Introduction

Alienation refers to a common concept in which the sciences of philosophy, sociology and psychology intersect. The phenomenon of alienation, which falls under the scrutiny of three disciplines, includes many subtypes such as alienation of the individual, alienation of the society in which s/he lives, and alienation of his/her cultural values. Although its history goes back a long way, it is a concept first proposed by Hegel and systematically became a theory with Karl Marx. From the past to the present, philosophers have brought interpretations of the phenomenon of alienation in different ways. In this sense, the more philosophers who express opinions, the more the theory of alienation is mentioned. The phenomenon of alienation feels its effect on societies as a result of the Industrial Revolution and becomes a problem of our time. It is possible to observe the projection of alienation in Turkish literature.

Method

The novels "Aydemir" and "Hakk'a Sığındık", written by two authors with different understandings of the period, were examined in the study based on the phenomenon of alienation. The theory of alienation was discussed in its philosophical, psychological and sociological dimensions and the elements involving alienation were determined by analysing the novels. It has been classified by specific titles of what kind of alienation occurred. It was interpreted by quoting from within the novel to witness the forms of alienation that have occurred. This work was intended to examine a different aspect of the National Struggle, which was seen as a return to itself, within the context of the phenomenon of alienation, which meant a break from self and society. The return to national values, and in this context, a period when works were given, many findings of alienation as a contradictory event allowed a different perspective on the period.

Findings

The story of Müfide Ferit Tek's "Aydemir", on which the sense of nationalism is based, tells the story of Aydemir, who is wavering between her ideals and her love, and is eventually heading towards her ideals. The author creates an ideal Turkish hero inside Aydemir personally. The movement of nationalism, which began with the French Revolution, has had an impact all over the world. In our land where the nation-state has found its reflections, the creation of a novel hero of the people who will carry out this movement and defend their heyelandı against enemy occupation is important for their role as role models. Müfide Ferit expresses the material-spiritual hardships experienced by society in Aydemir's person. Aydemir is the hope of the Turks of Turkestan and is seen as a hero who will bring back Ottoman rule.

"Hakk'a Sığındık" by Hüseyin Rahmi Gürpınar is a critic of his time, both politically and religiously. Hüseyin Rahmi criticizes the government and the period between the lines. It states that the people close to the government live in abundance and prosperity, but that even the people need a dry bread. In this case, there is an economic alienation between the government and the people. This gap between the government and the public, the imbalance of income distribution, is the cause of economic alienation. Social relationships among people also depend on the way they produce their material lives. In this regard, Hüseyin Rahmi criticizes the unfair income distribution of his time.

During the Tanzimat reform era, intellectuals formed a different layer in the society in which they lived under the influence of Westernization. Some intellectuals embrace Western values and become representatives of a different life. It alienates its own people and its cultural values. Intellectuals want to apply many cultural aspects and values of the Westerners to their communities. However, within every society, there is a civilization agency where it was born. Changing the values and way of life from the past and suddenly entering a different civilization-state can also create dualities on the public floor. The adoption of these values will result in alienation from the values of society to the core, to the culture.

This is revealed in the novel “Aydemir”. The intellectual part of society is so removed from the public that they alienate their culture by forgetting about the National Struggle.

In the words of Aydemir, the protagonist of Müfide Ferit Tek's "Aydemir", Russia's hatred of the Turks is revealed. The Turkish nation, which is not considered a human being, is crushed and shunned, and in this case, the members of the nation who have lost their sense of identity become alienated. The Turkish society, alienated by itself, responds in silence to this oppression and torment. It can't find any strength to defend itself, and even if it does, it will bow down, accepting that it cannot be heard. Left vulnerable to self-respect and values, Turks also cannot mount a revolt against alienation.

In Müfide Ferit Tek's work “Aydemir”, Hazin's father, Nedim Pasha, is close to the Sultan. The Sultan's indifference to the economic progress of the people attracts Nedim Pasha's attention and he does not hesitate to criticize the Sultan at this point. Nedim Pasha's attention was drawn to the fact that the Sultan neglected economic progress compared to ensuring peace. Nedim Pasha informed the Sultan of the situation by his constructive criticism proves that he is a ruler who thinks about all aspects of the welfare of his nation. He would even risk confronting the Sultan for the prosperity and development of his nation. The fact that the people were almost ignored in the eyes of the Sultan, based on the ideas of Nedim Pasha, and that politics was an obstacle to both economic and intellectual freedoms, is an indicator of the alienation from politics-authority.

In Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel “Hakk’a Sığındık”, examples of alienation from religion can be seen in the person of Hacı Ferhat Efendi and Hafız İshak Efendi. The titles of “Hacı” and “Hafız” at the beginning of the names of these heroes are used consciously by the author. These titles are actually preferred in order to indicate that people who live far from their religious values use religion as an interest in order to continue their lives in prosperity. Religion here turns into a commodified tool. These people who fail to fully grasp religious values are an example of religious alienation.

In Müfide Ferit Tek's work “Aydemir”, in which she tells about the depressed days of the National Struggle period, the musical instruments used by Hazin, the woman Aydemir loves, draw attention throughout the novel. The influence of westernization has led to a shift in Turkish musical understanding and tastes, making the use of Western instruments important. Hazin's penchant for the violin and piano, for example, is not so much his interest in our old music as in musical instruments from the West as an indication of his musical understanding, which is changing on the axis of Westernization and influencing people. Hazin's artistic and sensitive nature is the expression of her tendency towards musicality, as her family has her receiving medical training. Her father, Nedim Pasha, who has a musical inclination, even prevents him from getting medical education.

In Müfide Ferit Tek's novel “Aydemir”, alienation occurs in the person of two lovers who cannot be come together. Hazin and Aydemir, who have not forgotten each other even though years have passed, have to separate from each other as a result of Hazin's forced marriage. Hazin is married, albeit unwillingly, to a young man named Neyyir, whom his father Nedim Pasha, who is one of the palace men, and the Sultan consider suitable for him. At that time, the dominance of the palace men over the lives of other people also affected the institution of marriage.

Conclusion, Discussion and Recommendations

Müfide Ferit Tek creates the ideal hero of Turkishness in the person of the protagonist Aydemir in her novel “Aydemir”. The artefact, symbolized in Aydemir's own persona at the point of reviving idealized Turkishness, could trace socio-personal alienation from the depressing nature of the period, socio-economic woes and turbulence. Alienation types such as alienation in music draw attention, with the effect of Westernization; loss of national identity; the policy of Russification of the Turks, in a sense, assimilation; alienation in marriage; dilemmas between spouses as a result of forced marriages; economic alienation; inequality of income distribution between the government and the peasants; religious alienation; the mosque preacher's misdirection of the public by using religion. The phenomenon of alienation is encountered in many places in fiction concerning social situations and

environmental conditions. Aydemir, who instructs Turkish society to return to its essence, demonstrates with his/her life that this is the only way to get rid of alienation.

Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel "Hakk'a Sığındık" is a social and political critique of the period. The novel has seen elements of religious alienation symbolized in the person of Hacı Ferhat Efendi and Hafız İshak Efendi. The worship of a madman named Abdal Veli exemplifies the idolization of man and, in a sense, the historical appearance of alienation. Because the history of alienation is connected to the tradition of idol worship in the Old Testament. In this respect, worshipping a madman named Abdal Veli and attributing divine attributes to another person is related to the wrong perception of religion. If individuals have not fully embraced religious values and do not have a true understanding of religion, it is normal to experience such alienation. At the same time, the novel criticizes the inequality of income distribution and the levels of material well-being between the administration and the people. Economic inequality causes the individuals who make up the society to become alienated from each other.